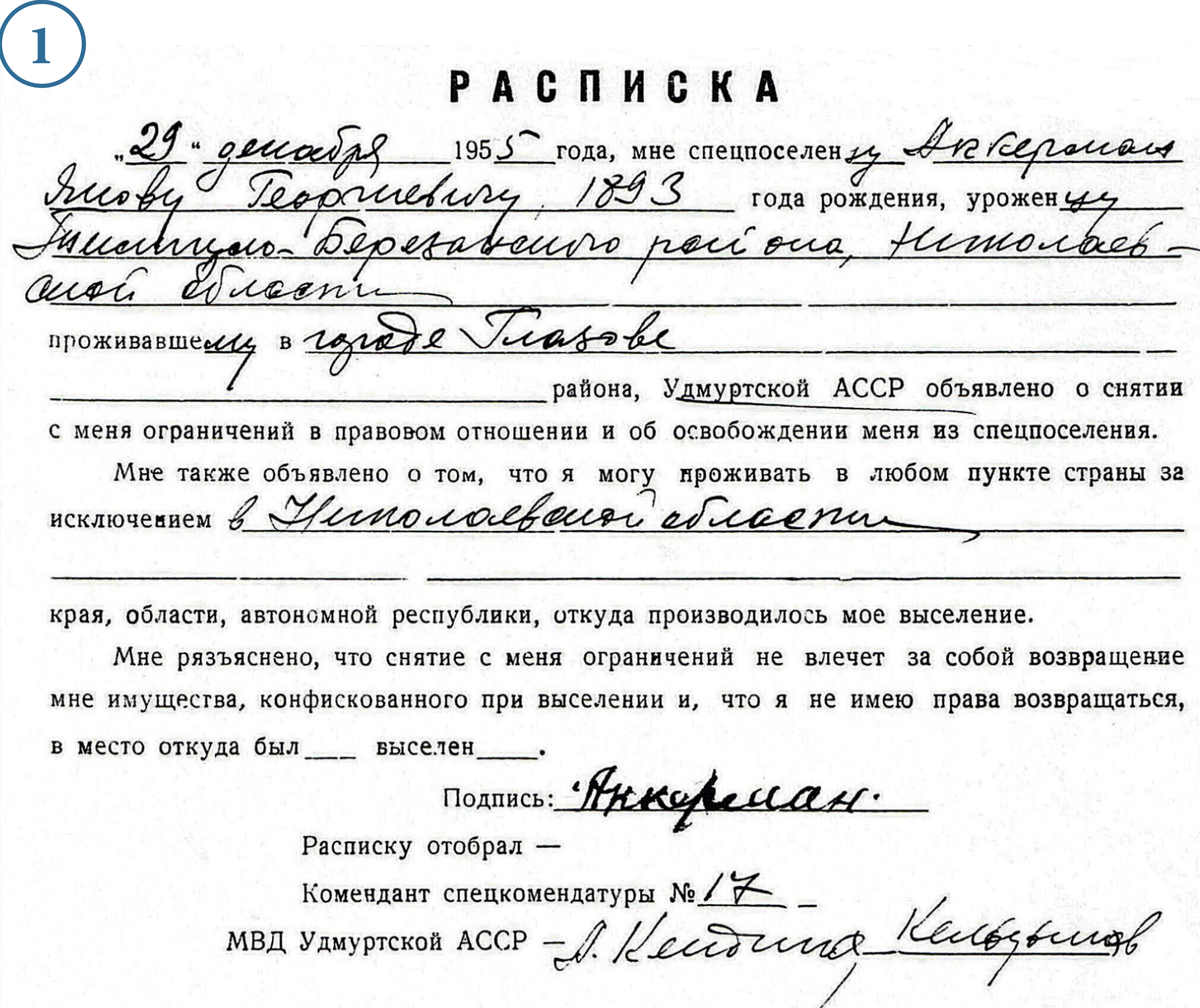


# ПОВЕРНЕННЯ ДО УКРАЇНСЬКОЇ РСР RÜCKKEHR IN DIE UKRAINISCHE SSR



«Очень медленно реализуется пункт постановления ЦК КП(б)У и Совнаркома УССР от 3X-45 г. о размещении переселенцев в бывших немецких колониях. При наличии в области 34 бывших немецких колоний, 1 849 дворов, в них расселено всего 352 семьи, в Лопкаревском районе расселено в 8 бывших немецких колониях, 364 двора, - 107 семей, в Синельниковском - в 5 колониях, 231 двор, - 69 семей, в Чкаловском - в 5 колониях, 224 двора, - 50 семей и т. д.»

„Sehr langsam wird der Punkt des Beschlusses des ZK der KP(б)U und des Rates der Volkskommissare der UССР vom 3X-45 über die Unterbringung der Umsiedler in den ehemaligen deutschen Kolonien realisiert. Bei Vorhandensein von 34 ehemals deutschen Kolonien im Gebiet (1 849 Höfe), sind darin nur 352 Familien verteilt. Im Rayon Loschkarjowka in 8 ehemals deutschen Kolonien (364 Höfe) - 107 Familien, im [Rayon] Sinel'nikowo in 5 Kolonien (231 Höfe) - 69 Familien, im [Rayon] Tschkalowo in 5 Kolonien (224 Höfe) - 50 Familien usw.“

2. Витяз з довідки про прийом, розподіл і влаштування у колгоспах Дніпропетровської області евакуйованого з Польщі українського населення. Грудень 1945. Державний архів Дніпропетровської області

Auszug aus dem Bericht über die Aufnahme, Verteilung und Unterbringung der aus Polen evakuierten ukrainischen Bevölkerung in Kolchosen des Gebiets Dnejeppretrowsk. Dezember 1945. Staatliches Gebietsarchiv Dnjeppretrowsk

3. Німці з України, які переселилися після зняття спецпоселення з Удмуртії у сел. Фабричне Алма-Атинської обл. 1958. Збірка А. Айсфельда

Ukrainedeutsche, die nach der Aufhebung der Sondersiedlung aus Udmurtien in die Siedlung Fabritschnyj, Gebiet Alma-Ata, umsidelten. 1958. Sammlung A. Eisfeld



Als erste begannen die von November 1944 bis März 1946, vor allem in die Sondersiedlungen des Gebiets Tjumen' deportierten Transkarpaten-Deutschen, in die Ukraine zurückzukehren. Bis zum 17. September 1959 kehrten 294 Personen zurück. Punkt 2 des Erlasses des Präsidiums des Obersten Sowjets der UdSSR vom 13. Dezember 1955 lautete: „Es wird festgestellt, dass die Aufhebung der durch die Sondersiedlung bedingten Beschränkungen für die Deutschen nicht die Rückgabe des Vermögens zur Folge hat, das bei der Verschickung konfisziert worden war, ferner dass sie nicht das Recht haben, in die Gegenden zurückzukehren, aus denen sie verschickt worden waren.“ Die Miliz-Organen haben

1. Заборона на повернення в область довоєнного проживання (Миколаївську обл.). 1955. Архів МВС Удмуртської Республіки

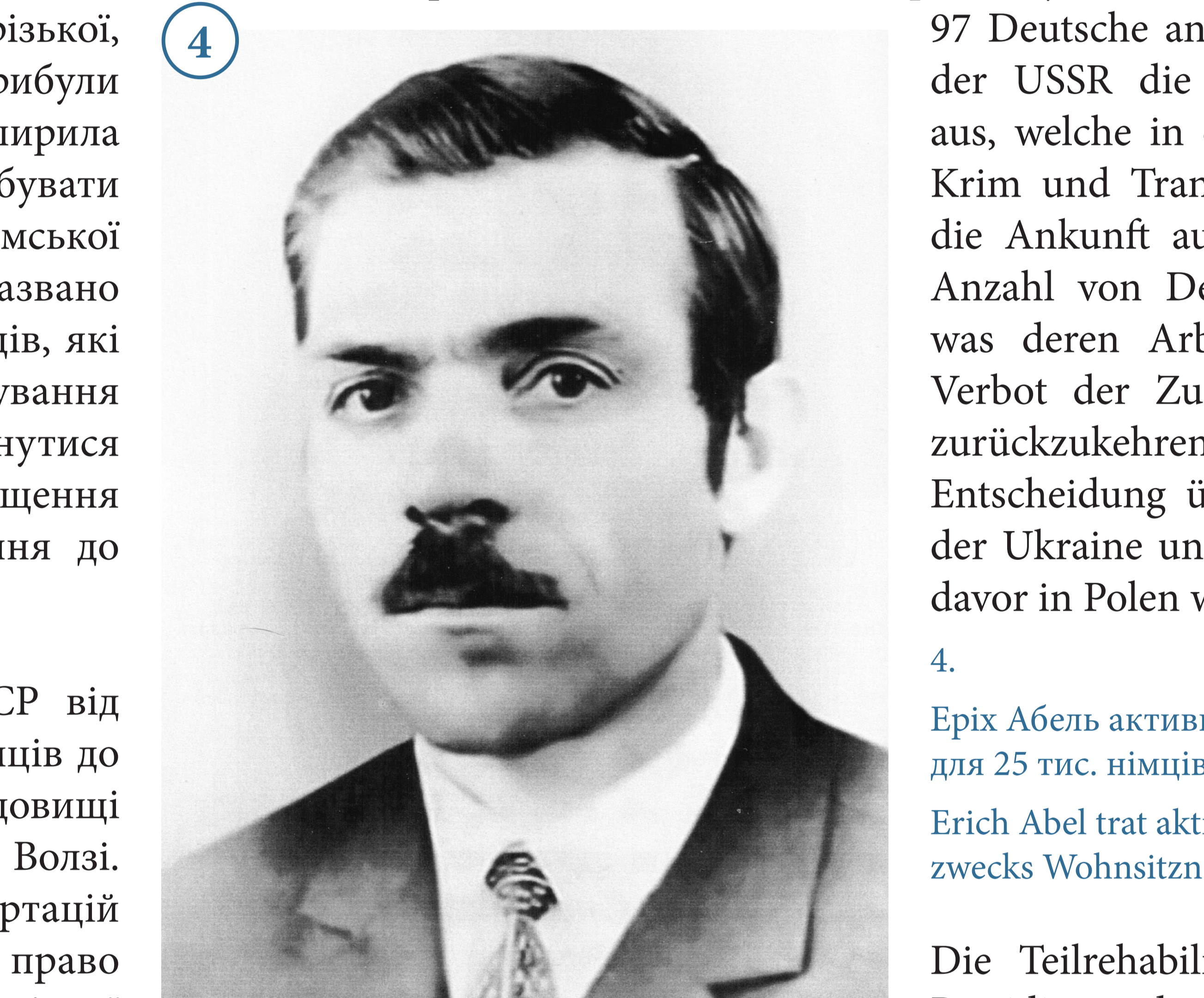
Verbot der Rückkehr in das Siedlungsgebiet der Vorkriegszeit (Gebiet Nikolajew). 1955. Archiv des Innenministeriums der Udmurtische Republik

Першими до України стали повертатися закарпатські німці, депортовані з листопада 1944 по березень 1946 р. на спецпоселення в основному до Тюменської області. Станом на 17 листопада 1959 р. повернулися 294 особи. Пункт 2 указу Президії Верховної Ради СРСР від 13 грудня 1955 р. проголошував: «Встановити, що зняття з німців обмежень по спецпоселенню не призводить до повернення майна, конфіскованого при виселенні, і що вони не мають права повертатися у місця, звідки були виселені». Органи міліції, посилаючись на цей указ, докладали зусиль для видалення поверненців із Закарпатської області. Поверненці чинили цьому опір, виказували наміри виїхати до своїх родичів у Західну Німеччину, у груповому листі просили Генерального секретаря ООН про допомогу у виїзді з СРСР. Ще 1958 р. МВС СРСР роз'яснило, що вони мають бути видалені з території області за погодженням із місцевими органами влади. За рішенням обласних органів влади і КДБ тим, хто повернувся, окрім однієї родини, було дозволено проживання у рідних селах. Це було особливою територією, яка увійшла до складу УРСР після Другої світової війни.

mit Verweis auf diesen Erlass Anstrengungen zur Entfernung der Rückkehrer aus dem Transkarpaten-Gebiet unternommen. Die Rückkehrer widersetzen sich dem, äußerten die Absicht zu ihren Verwandten nach Westdeutschland auszuwandern, baten den Generalsekretär der UNO in einem kollektiven Schreiben um Hilfe bei der Ausreise aus der UdSSR. Bereits 1958 hat das Innenministerium der UdSSR erläutert, dass sie in Abstimmung mit den örtlichen Organen vom Territorium des Gebiets zu entfernen sind. Auf Beschluss der örtlichen Organe und des KGB wurde den Rückkehrern, mit Ausnahme einer Familie, die Wohnsitzname in ihren Heimatdörfern gestattet. Das war eine Besonderheit des Territoriums, das nach dem Zweiten Weltkrieg Teil der USSR wurde.

Іншим було відношення до депортованих на основній території України й у Криму, що увійшов до її складу. Рада міністрів УРСР постановою від 15 грудня 1956 р. «Про розселення татар, німців, греків, болгар, вірмен та інших осіб, які раніше проживали у Кримській області, що повертаються з місць спецпоселення» наказала обласним виконкомом припинити прийом на проживання осіб цієї категорії. Протягом року, незважаючи на цю заборону, до Запорізької, Херсонської, Одеської та Миколаївської областей прибули 1 912 осіб, у т. ч. 97 німців. 3 березня 1958 р. РМ УРСР поширила дію вказаної постанови на всіх німців, які будуть прибувати до Одеської, Запорізької, Херсонської, Миколаївської, Кримської та Закарпатської областей. Причиною тому було названо прибуття на територію цих областей значної кількості німців, які проживали там раніше, що ускладнювало їхнє працевлаштування і розселення. Заборона прописки німців, які бажали повернутися у свої села, мала дві причини: політичне рішення про очищення території України від німців і розпочате 1944 р. вселення до німецьких сіл українців, які до цього проживали у Польщі.

Anders war das Verhalten den Deportierten gegenüber auf dem größten Territorium der Ukraine und der zu ihr gehörenden Krim. Der Ministerrat der USSR hat mit dem Beschluss vom 15. Dezember 1956 „Über die Ansiedlung an verschiedenen Stellen von Tataren, Deutschen, Griechen, Bulgaren, Armeniern und anderen Personen, die früher im Gebiet Krim wohnhaft waren und aus Orten der Sondersiedlung zurückkehren“ den Gebietsexekutivkomitees vorgeschrieben die Aufnahme von Personen dieser Kategorie zwecks Wohnsitzname auszusetzen. Ungeachtet dieses Verbots sind im Verlauf eines Jahres in den Gebieten Saporoschje, Cherson, Odessa und Nikolajew 1 912 Personen, darunter



97 Deutsche angekommen. Am 3. März 1958 weitete der Ministerrat der USSR die Anwendung dieses Beschlusses auf alle Deutschen aus, welche in die Gebiete Odessa, Saporoschje, Cherson, Nikolajew, Krim und Transkarpaten kommen werden. Als Grund dafür wurde die Ankunft auf das Territorium dieser Gebiete einer bedeutenden Anzahl von Deutschen, die früher dort wohnhaft waren, genannt, was deren Arbeitsvermittlung und Unterbringung erschwerte. Das Verbot der Zugangsgenehmigung für Deutsche, die in ihre Dörfer zurückzukehren wünschten, hatte zwei Gründe: die politische Entscheidung über die Entfernung von Deutschen vom Territorium der Ukraine und die 1944 begonnene Einweisung von Ukrainern, die davor in Polen wohnhaft waren, in die deutschen Dörfer.

Часткова реабілітація німців Поволжя указом ПВР СРСР від 29 серпня 1964 р. не відмінила заборону на повернення німців до їхньої «малої Батьківщини». Це посилювало у їхньому середовищі рух за повну реабілітацію і відновлення Автономії на Волзі. Серед українських німців, які проживали у результаті депортації воєнних років у Азійській частині СРСР, посилювався рух за право виїзду на постійне місце проживання до ФРН та Північної Америки по лінії воз'єднання розрізнених війною родин. У цьому русі помітну роль відіграли уродженець Одеси Еріх Абель (1927–1977) і Людмила Ольденбургер (1930–2019), яка народилася у с. Зельц поблизу Одеси. Абель збирав підписи бажуючих воз'єднатися з рідними у ФРН і був одним з організаторів мітингу у Караганді (30 вересня 1973, бл. 400 осіб), учасники якого вимагали права на вільний виїзд із СРСР. Його засудили у 1974 р. до 3 років ув'язнення у таборі. Вимагаючи права виїзду до ФРН, Л. Ольденбургер брала участь у несанкціонованих демонстраціях протесту, а під час візиту канцлера ФРН Г. Коля до Москви прикріпила ланцюгом себе і двох синів до літтарного стовпа поблизу будівлі ЦК КПРС. Її засудили до 3 років позбавлення волі.

4. Еріх Абель активно вимагав виїзду на постійне проживання до ФРН для 25 тис. німців з СРСР. 1960-ті рр.

Erich Abel trat aktiv für die Ausreise von 25 Tausend Deutschen aus der UdSSR zwecks Wohnsitzname in der Bundesrepublik Deutschland ein. 1960er Jahre

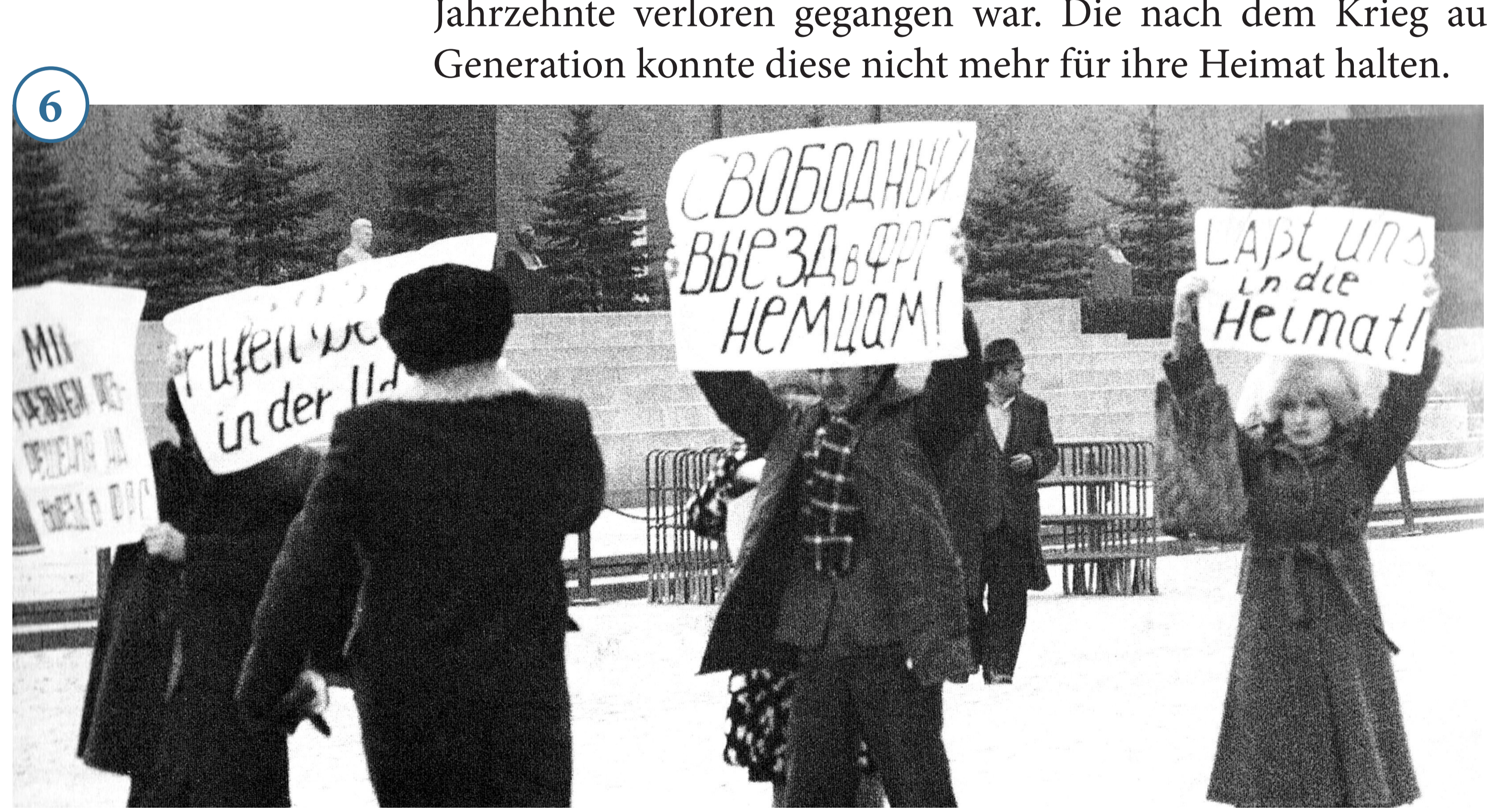
Die Teilrehabilitierung der Wolgadeutschen durch den Erlass des Präsidiums des Obersten Sowjets der UdSSR vom 29. August 1964 hat das Verbot der Rückkehr für die Deutschen in ihre „kleine Heimat“ nicht aufgehoben. Das verstärkte unter ihnen die Bewegung für eine vollständige Rehabilitierung und die Wiederherstellung der Autonomie an der Wolga. Unter den Ukrainedeutschen, die infolge der Deportationen während der Kriegsjahre im asiatischen Teil der UdSSR ihren Wohnsitz hatten, verstärkte sich die Bewegung für das Recht auf Ausreise zwecks ständiger Wohnsitzname in der BRD und in Nordamerika im Zuge der Zusammenführung von durch den Krieg getrennten Familien. In dieser Bewegung haben der in Odessa geborene Erich Abel (1927–1977) und die in Selz nahe Odessa geborene Ludmila Oldenburger (1930–2019) eine bedeutende Rolle gespielt. Abel sammelte Unterschriften der Personen, welche eine Zusammenführung mit ihren Verwandten in der BRD wünschten, und war einer der Organisatoren der Kundgebung in Karaganda (30. September 1973, ca. 400 Personen), deren Teilnehmer das Recht auf freie Ausreise aus der UdSSR forderten. Er wurde 1974 zu 3 Jahren Lagerhaft verurteilt. Das Recht auf Ausreise in die BRD fordernd, hat L. Oldenburger an nicht genehmigten Protestkundgebungen teilgenommen und sich und ihre zwei Söhne während des Besuchs des Bundeskanzlers H. Kohl in Moskau in der Nähe vom Gebäude des ZK der KPdSU an einer Straßenlaterne angeketet. Sie wurde zu 2 Jahren Freiheitsentzug verurteilt.

Заборона на повернення німців в області довоєнного проживання була відмінена указом ПВР СРСР від 9 січня 1974 р., але це не стало приводом для їхнього повернення до України, зв'язок із якою більше ніж за три десятиріччя був втрачений. Покоління, що народилося після війни за межами України, не могло вважати її своєю Батьківщиною.

5. Пікет колишніх громадян СРСР перед Посольством СРСР у Бонні з вимогою дозволити виїзд своїх родичів до ФРН. 6–7 березня 1981 р. Збірка В. Акста

Piket ehemaliger Bürger der UdSSR vor der Botschaft der UdSSR in Bonn mit der Forderung nach Genehmigung der Ausreise ihrer Verwandten in die BRD. 6.–7. März 1981. Sammlung W. Axst

Das Verbot auf Rückkehr in die Siedlungsgebiete der Vorkriegszeit wurde für die Deutschen per Erlass des Obersten Sowjets der UdSSR vom 9. Januar 1974 aufgehoben, aber das löste nicht die Rückkehr in die Ukraine aus, mit der die Verbindung durch die mehr als drei Jahrzehnte verloren gegangen war. Die nach dem Krieg außerhalb der Ukraine geborene Generation konnte diese nicht mehr für ihre Heimat halten.



6. Демонстрація на Красній площі (Москва) за право виїзду до ФРН. 31 березня 1980 р. dpa

Demonstration auf dem Roten Platz (Moskau) für das Recht auf Ausreise in die Bundesrepublik Deutschland. 31. März 1980. dpa

